

رفتارشناسی اهل بیت علیهم السلام در برابر همسران

عذرا انصاری *

رضا انصاری **

اشاره

جهان، تجلی جمال حق تعالی بوده و ولایت او، بر همه هستی گسترده است. این ولایت و مدیریت، بر اساس محبت و دوستی و انس و رفاقت است؛ یعنی پروردگار همه موجودات را زیر چتر رحمت و لطف خویش قرار داده و گویی انسان‌ها همه، خانواده و عیال او می‌باشند.^۱ خانواده، اصلی‌ترین هسته مرکزی جامعه است که صعود و سقوط یا سعادت و شقاوت افراد به آن وابسته است و سلامت و خوشبختی اعضای آن نیز با تربیت پدر و مادر رقم می‌خورد. آنان در تلاش‌اند فرزندی که مایه رشد اخلاقی و روشنایی چشم‌شان باشند، به جامعه ارائه دهند.^۲

* نویسنده و پژوهشگر.

** دانشجوی دکتری فقه و مبانی حقوق.

۱. حمیری، عبدالله جعفر، قرب الأسناد، قم: مؤسسة آل البيت علیهم السلام، چاپ اول، ۱۴۱۳ق، ص ۱۲۰.

۲. فرقان، آیه ۷۴.

یکی از مهم‌ترین عوامل رشد و تکامل خانواده، آرامش و امنیت خاطر است: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا...»^۱ از نشانه‌های او این است که همسرانی از [جنس] خودتان برای شما آفرید تا بدان‌ها آرامش یابید.» اگر میان اعضای خانواده، به‌خصوص زن و شوهر، پیوند مستحکم نباشد، پرورش انسان‌های شایسته و صالح، امکان‌پذیر نیست.^۲

پیشوایان معصوم علیهم‌السلام که در تمام زمینه‌ها، برای ما بهترین الگو و اسوه هستند: «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ»^۳، در مورد چگونگی رفتار با همسر نیز می‌توانند بهترین راهنما و هدایت‌گر باشند. آنان با رفتار و سخنان خویش، از پیروان خود می‌خواهند که شایسته‌ترین رفتار را با همسران خود داشته باشند؛ چنان‌که پیامبر خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم می‌فرماید: «بهترین شما کسانی هستند که بهترین رفتار را نسبت به همسران خود داشته باشند و من بهترین شما [در رفتار] نسبت به همسرانم هستم.»^۴

در این نوشتار، برآنیم به بازشناسی رفتار اهل بیت علیهم‌السلام نسبت به همسران‌شان پردازیم. بدیهی است، چون رفتار با همسر، موضوعی خانوادگی است و نیز به جهت طبیعت موضوع و شرایط اجتماعی، موارد محدودی از رفتار معصومان علیهم‌السلام در تاریخ ثبت شده است و آنچه در این باره بیشتر یافت می‌شود، مربوط به پیامبر خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و علی علیه‌السلام و حضرت زهرا علیها‌السلام است و از سایر معصومان علیهم‌السلام مطالب کمتری دیده می‌شود.

رفتار معصومان علیهم‌السلام در مواجهه با همسران

مهم‌ترین اصول مشترکی که در رفتارشناسی اهل بیت علیهم‌السلام نسبت به زنان خویش قابل مشاهده است، عبارت‌اند از:

۱. روم، آیه ۲۱.
۲. رک: مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دار الکتب الاسلامیه، چاپ هفتم، ۱۳۶۹ش، ج ۱۶، ص ۳۹۲-۳۹۳.
۳. احزاب، آیه ۲۱.
۴. شیخ صدوق، محمد بن علی، من لایحضره الفقیه، قم: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ دوم، ۱۴۱۳ق، ج ۳، ص ۴۴۵.

۱. حفظ یاد و خاطره همسر

اولین اصلی که اهل بیت علیهم السلام نسبت به همسران خود رعایت می نمودند، حفظ یاد و خاطره آنان است. از این رو، پیامبر خدا صلی الله علیه و آله به حضرت خدیجه رضی الله عنها که اولین همسر ایشان بود، به شدت علاقه داشت. خدیجه رضی الله عنها با آن که حدود پانزده سال از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله بزرگ تر بود،^۱ به دلیل فداکاری و نقش مهمی که در پیشرفت اسلام داشت، همواره به یاد او بود و از وی ستایش می کرد.

عایشه می گوید: من از عشق و علاقه پیامبر صلی الله علیه و آله نسبت به او (خدیجه) در شگفت بودم؛ چون پیامبر صلی الله علیه و آله بسیار از او یاد می کرد. اگر گوسفندی می کشت، سراغ دوستان خدیجه را می گرفت و سهمی برای آنان می فرستاد. روزی در حالی که خانه را ترک می کرد، از «خدیجه» یاد کرد و از او تعریف نمود؛ کار به جایی رسید که من نتوانستم تحمل کنم و به ایشان گفتم: او پیرزنی بیش نبود؛ خدا بهتر از آن را نصیب شما کرد. پیامبر صلی الله علیه و آله از سخن من بسیار خشمگین شد و فرمود: «هرگز چنین نیست... بهتر از او نصیب من نشد. او زمانی به من ایمان آورد که تمام مردم در کفر و شرک به سر می بردند و اموال و دارایی خود را در سخت ترین شرایط در اختیارم گذاشت. خدا از او فرزندان به من داد که به دیگر همسرانم نداد.»^۲

همچنین پیامبر صلی الله علیه و آله همواره از او به عظمت یاد می کرد و بعد از درگذشت خدیجه رضی الله عنها هر زمانی که از خانه خارج می شد، از او یاد کرده و وی را مورد ستایش قرار می داد.^۳ عایشه گاهی از این وضع به قدری ناراحت می شد که به پیامبر صلی الله علیه و آله می گفت: «گویا در دنیا به جز خدیجه فرد دیگری نیست.»^۴ انس می گوید: هر زمانی که برای پیامبر صلی الله علیه و آله هدیه ای می آوردند، می فرمود: «به فلان زن بدهید؛ چون او، دوست خدیجه است.»^۵

۱. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله در زمان ازدواج با حضرت خدیجه رضی الله عنها، ۲۵ سال داشت و خدیجه چهل ساله بود. (محمد بن سعد،

الطبقات الکبری، بیروت: دار الکتب العلمیة، چاپ اول، ۱۴۱۰ق، ج ۱، ص ۱۰۵)

۲. مجلسی، محمدباقر، بحار الأنوار، بیروت: مؤسسه الرسالۃ، چاپ پنجم، ۱۴۰۴ق، ج ۸، ص ۱۶.

۳. ابن عبدالبر، ابوعمر یوسف بن عبدالله، الاستیعاب فی معرفة الاصحاب، بیروت: دار الجیل، چاپ اول، ۱۴۱۲ق، ج ۴، ص ۱۸۲۴.

۴. کحالة، محمدرضا، أعلام النساء فی عالمی العرب والاسلام، بیروت: مؤسسه الرسالۃ، چاپ پنجم، ۱۴۰۴ق، ج ۱، ص ۳۳۰.

۵. صالحی الشامی، محمد بن یوسف، سبل الهدی والرشاد فی سیرة خیر العباد، بیروت: دار الکتب العلمیة، چاپ اول،

۱۴۱۴ق، ج ۱۱، ص ۱۵۹.

۲. بردباری

یکی از ویژگی‌های مهم اهل بیت علیهم‌السلام، به‌ویژه پیامبر خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، بردباری و تحمل سختی‌ها و مشکلاتی بود که در خانواده به وجود می‌آمد. فردی از عایشه درباره اخلاق پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم سؤال می‌کند، وی می‌گوید: مگر قرآن نخوانده‌ای که می‌فرماید: «وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ»^۱ سپس عایشه داستانی نقل می‌کند که پیامبر خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم با جمعی از اصحاب حضور داشت. من برای حضرت غذایی درست کردم. حفصه، همسر دیگر پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم هم غذایی درست کرد. او در تهیه آن، از من پیشی گرفت و غذا را خدمت پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم آورد. من به کنیزم گفتم: برو و ظرف غذای حفصه را واژگون کن. هنگامی که حفصه خم شد تا ظرف غذا را خدمت پیامبر بگذارد، کنیز من آن را واژگون کرد. غذا روی زمین ریخته شد و ظرف هم شکسته شد. غذای من که آماده شد، خدمت حضرت فرستادم. پیامبر خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم آن را برای حفصه فرستاد و فرمود: «این ظرف را به جای آن ظرف بردارید و از غذای آن بخورید.»^۲

در این جریان و بی‌مهری و خلاف اخلاقی که نسبت به حضرت رخ داد، آن حضرت کوچک‌ترین اعتراضی به عایشه و کنیز او نکرد؛ تنها غذای عایشه و ظرف آن را در مقابل ظرف حفصه، برای او فرستاد.

۳. تدبیر حکیمانه

پیامبر گرامی اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم به جهت موقعیت حساسی که داشت، برای تقویت و تبلیغ اسلام و ایستادگی در برابر مخالفان از راه ازدواج با زنانی از قبیله‌های مهم و تأثیرگذار، همسران متعددی داشت. روشن است که در محیط خانه، کنترل و مدیریت زنان متعدد با سلاقی و افکار متفاوت، بسیار مشکل است. پیامبر خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم با تدبیر حکیمانه سعی می‌کرد که کشمکش‌های به وجود آمده را به‌خوبی مدیریت و کنترل نماید. در این باره به یک مورد اشاره می‌شود:

۱. قلم، آیه ۴.

۲. صالحی الشامی، سبل الهدی، پیشین، ج ۱۱، ص ۱۵۰.

در روایت است که پیامبر صلی الله علیه و آله نزد صفیه رفت. وقتی مشاهده کرد که او گریه می‌کند، فرمود: «چرا گریه می‌کنی؟» گفت: «عایشه و حفصه مرا مورد نکوهش قرار داده، می‌گویند: ما از تو برتر هستیم؛ ما دختران عموی پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و همسران او هستیم.» حضرت فرمود: «چرا به آنان نگفتی که چگونه شما بهتر از من می‌باشید، در حالی که اجداد من، هارون و حضرت موسی علیهم السلام و من، همسر حضرت محمد صلی الله علیه و آله می‌باشم.»^۱ پیامبر صلی الله علیه و آله با این روش صحیح و خردمندانه، موفق شد اختلاف همسران خود را حل کند.

۴. الزام همسر به پذیرش هدیه

انسان، موجودی حساس است که ممکن است به کوچک‌ترین چیزی آزرده شود. از این رو، برنامه‌های اخلاقی اسلام به صورتی تنظیم شده که از آزرده شدن دیگران جلوگیری نموده و کرامت انسان‌ها حفظ شود. از جمله امور اخلاقی، دادن هدیه به دیگران است و شایسته است دیگران نیز آن را بپذیرند. رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «پذیرفتن تحفه (هدیه) برادر مسلمان، نشانه تکریم و گرامی‌داشت او است.»^۲

بر این اساس، اگر همسران او هدیه را نمی‌پذیرفتند، حضرت به آنان تذکر می‌داد. عایشه نقل می‌کند: زن فقیری نزد من آمد و می‌خواست هدیه‌ای به من بدهد. به علت فقیر بودنش و دلسوزی نسبت به وی، از او قبول نکردم. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «چرا هدیه او را نپذیرفتی که بعد جبران کنی؟ تو با این کار، او را تحقیر کردی. ای عایشه! متواضع باش. همانا خداوند فروتنان را دوست دارد و برتری‌جویان را دشمن می‌دارد.»^۳

۱. ابن عبدالبر، الاستیعاب، پیشین، ج ۴، ص ۱۸۷۲؛ الخیامی، زوجات النبی و اولاده، پیشین، ص ۱۰۹.

۲. «من تکرمة الرجل لآخیه المسلم أن یقبل تحفته.» (محمدی ری‌شهری، محمد، میزان الحکمة، قم: مکتب الأعلام الإسلامی، ج ۱۰، ص ۳۴۲)

۳. متقی هندی، علاء‌الدین علی، کنز العمال فی سنن الأقوال والأفعال، بیروت: دار الکتب العلمیة، ۱۴۲۴ق، ح ۱۴۴۸۲؛ الخیامی، زوجات النبی و اولاده، پیشین، ص ۱۶۰.

۵. اهمیت دادن به نماز در تنگ‌دستی

یکی از دستوره‌های مهم دین، سفارش به نماز در هر حال است؛ چنان‌که وقتی اهل بیت علیهم‌السلام آن حضرت در تنگ‌دستی و سختی قرار می‌گرفتند، می‌فرمود: برخیزید و نماز به پا دارید که پروردگارم مرا به این کار فرمان داده است؛ آن‌جا که فرموده: «... وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى»^۱ اهل بیت خود را به نماز فرمان ده و بر این امر صبور باش. ما از تو روزی طلب نکنیم؛ بلکه روزی تو را نیز می‌رسانیم و بدان که سرانجام نیک، با پرهیزکاری است.»^۲

۶. انجام کار شخصی و کمک به همسر در خانه

انجام کارهای درون خانه توسط مرد، یک نوع تکریم زن و سبب دلگرم شدن وی نسبت به زندگی مشترک است. هنگامی که زن مشاهده می‌کند همسرش در امور خانه به او کمک می‌کند، احساس نشاط و شادی نموده و سختی کار را فراموش می‌نماید و این امر را نشانه احترام خود برمی‌شمارد.

انجام کارهای شخصی نیز، نوعی کمک به همسر است؛ زیرا این منش، بخشی از کارهای همسر همچون لباس شستن را کاهش می‌دهد. بر این اساس، پیامبر خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم همواره در محیط خانه، مشغول انجام کارهای مختلف بود. در این باره، به چند روایت اشاره می‌شود:

۱. مردی از عایشه پرسید: آیا پیامبر خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در خانه کار می‌کرد؟ او پاسخ داد: بلی، او کفش و لباس خود را می‌دوخت و همانند فردی از شما، کارهای خانه را انجام می‌داد.^۳
۲. در روایت دیگر آمده که پیامبر خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم انسانی مانند دیگران بود؛ چنان‌که گوسفند خود را می‌دوشید و کارهای شخصی خویش را انجام می‌داد.^۴

۱. طه، آیه ۱۳۲.

۲. طباطبایی، سید محمدحسین، سنن النبی، قم: انتشارات جامعه مدرسین، ۱۴۱۹ق، ص ۲۰۸.

۳. صالحی الشامی، سبل الهدی، پیشین، ج ۷، ص ۳۶.

۴. همان، ص ۳۷.

۳. همچنین در حدیث می‌خوانیم: «يَكُونُ فِي مِهْنَةِ أَهْلِهِ (خِدْمَةِ أَهْلِهِ) فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ خَرَجَ»^۱ آن حضرت در خدمت اهل خانه بود و چون وقت نماز می‌شد، از منزل بیرون می‌رفت.

۴. در روایتی دیگر چنین آمده است: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ يَعْمَلُ عَمَلَ الْبَيْتِ وَ أَكْثَرَ مَا يَعْمَلُ لِلْخِيَاطَةِ»^۲ آن حضرت، کارهای خانه را انجام می‌داد و بیشترین کارش خیاطی بود. از عبارت «كان رسول الله يعمل...»، به خوبی استفاده می‌شود که حضرت همواره کارهای خانه را انجام می‌داد؛ نه این که یک بار یا چند بار چنین کند. همچنین، سایر اهل بیت علیهم السلام نیز معمولاً کارهای شخصی خویش را خود انجام می‌دادند و به همسران‌شان در بقیه کارها نیز کمک می‌کردند.

همان طور که اشاره شد، از مسائل مهمی که در خوشبختی و نشاط خانواده تأثیر به‌سزایی دارد، انجام کارهای مربوط به زندگی و تأمین نیازها و انجام کارهای خانه است. این مسأله، اگر به صورت صحیح حل شود و هر کدام وظیفه خود را به‌درستی انجام دهند، از بیشتر مشکلات آینده جلوگیری شده و صفا در محیط خانه حکم‌فرما می‌گردد. نمونه بارز دیگر این کار، رفتار امام علی علیه السلام در خانه است. با آن‌که رسول خدا صلی الله علیه و آله کارهای درون منزل را به فاطمه زهرا علیها السلام و وظایف بیرون خانه را به علی علیه السلام سپرده بودند، اما امیر مؤمنان علیه السلام در کارهای منزل نیز به همسرش کمک می‌کرد. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: علی علیه السلام همواره هیزم می‌آورد، آب مورد نیاز خانه را تأمین می‌نمود و خانه را جارو می‌کرد. حضرت زهرا علیها السلام نیز آرد درست می‌کرد و خمیر آماده نموده، نان می‌پخت.^۳ از روایات استفاده می‌شود که حضرت علی علیه السلام در کارهای مربوط به حضرت زهرا علیها السلام مانند تهیه آرد نیز به کمک حضرت زهرا علیها السلام می‌رفت؛

۱. همان.

۲. ابن سعد، الطبقات الکبری، پیشین، ج ۱، ص ۲۷۵.

۳. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران: دار الکتب الاسلامیه، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ق، ج ۵، ص ۸۶، ح ۱؛ صدوق، من لا یحضره الفقیه، پیشین، ج ۳، ص ۱۶۹، باب ۲، ح ۳۶۴۰؛ طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن، الأمالی، قم: دارالتقافة، ۱۴۱۴ق، ج ۲، ص ۲۷۴؛ مجلسی، بحار الأنوار، پیشین، ج ۴۳، ص ۱۵۱.

از جمله نقل شده: روزی رسول خدا ﷺ به خانه علی ﷺ وارد شد و دید علی ﷺ و فاطمه ﷺ با آسیاب دستی مشغول تهیه آرد می‌باشند. پیامبر ﷺ فرمود: کدام یک خسته‌ترید؟ علی ﷺ عرض کرد: فاطمه ﷺ، خسته‌تر است. پیامبر ﷺ فرمود: دخترم برخیز! فاطمه ﷺ برخاست و پیامبر به جای او نشست و به علی ﷺ در آرد کردن، کمک نمود.^۱

علی ﷺ می‌فرماید: در خانه مشغول پاک کردن عدس بودم و فاطمه در حال درست کردن غذا بود که پیامبر اکرم ﷺ وارد شد و فرمود: یا ابالحسن! عرض کردم: بلی. فرمود: این سخن از من بشنو و این را نمی‌گویم، مگر از جانب پروردگار: هر مردی که در کار خانه به همسرش کمک کند، برای او به تعداد هر مویی که در بدن دارد، یک سال عبادت منظور می‌شود؛ آن‌چنان عبادتی که روزهایش روزه و شب‌هایش مشغول نماز و راز و نیاز باشد و خداوند پاداش صابرا نی چون: داود، یعقوب و عیسی ﷺ به وی خواهد داد.

سپس فرمود: «يَا عَلِيُّ لَا يَخْدُمُ الْعِيَالُ إِلَّا صَدِّيقٌ أَوْ شَهِيدٌ أَوْ رَجُلٌ يُرِيدُ اللَّهُ بِهِ خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ»^۲ جز صدیق یا شهید یا مردی که خداوند در دنیا و آخرت خیرش را اراده کرده است، در خانه به همسر خدمت نمی‌کند.»

۷. رعایت عدالت در میان همسران

از اموری که اسلام روی آن تأکید فراوان دارد، رعایت مساوات و عدالت بین همسران است. از این رو، بر مرد لازم است که نسبت به رفت‌وآمد و در کنار آنان بودن، فردی را بر دیگری برتری ندهد. پیامبر خدا ﷺ به این امر توجه کامل داشت و حتی در مسافرت و دوران بیماری نیز، این موضوع را رعایت می‌کرد.

۱. مجلسی، بحار الأنوار، پیشین، ج ۴۳، ص ۵۰.

۲. همان، ج ۱۰۴، ص ۱۳۲، ح ۱.

ام سلمه روایت می‌کند که حضرت در حجة الوداع که همسرانش با او بودند، با این که در حال احرام بود، در هر شبانه‌روز نزد یکی از آنان به سر می‌برد تا به این وسیله، بین آنان عدالت را رعایت نماید.^۱

همچنین حضرت، در زمان بیماری‌اش نیز عدالت را رعایت می‌نمود: «كَانَ يَقْسِمُ بَيْنَ نِسَائِهِ فِي مَرَضِهِ فَيُطَافُ بِهِ بَيْنَهُنَّ»^۲ و می‌فرمود که او را به منزل زنی که نوبتش بود، ببرند. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله به اندازه‌ای به عدالت و تقسیم اوقات بین همسران خود عنایت داشت که زمانی که با ام سلمه ازدواج کرد، سه روز نزد او ماند؛ زیرا ام سلمه دوست داشت که حضرت بیشتر با او باشد. حضرت فرمود: اگر دوست داشته باشی، هفت روز نزدت می‌مانم؛ ولی نزد سایر همسرانم نیز باید هفت روز بمانم. پس، ام سلمه به سه روز رضایت داد.^۳

افزون بر این، برای دلجویی و اظهار محبت و دوستی نسبت به همسران خود و این که از فراق پیامبر صلی الله علیه و آله ناراحت نشوند، هر روز بعد از خواندن نماز صبح، به سراغ فرد فرد آنان می‌رفت.^۴ و نیز در موارد حساس و اوقاتی که امکان ناراحتی و دل‌تنگی آنان بیشتر بود، به سراغ آنان می‌رفت و نسبت به ایشان مهربانی و دل‌جویی می‌کرد. در روایت است که پس از پایان مراسم ضیافتی که به مناسبت عروسی زینب، دختر جحش برگزار شده بود، حضرت به خانه همسران خود رفت و به آنان سلام کرد. آنان نیز پاسخ سلام حضرت را دادند.^۵

۸. دل‌جویی و آرامش‌بخشی

انسان در دوران زندگی، با مسائلی روبه‌رو می‌شود که او را نگران و متأثر می‌سازد. فردی که احساس می‌کند به او ستم شده، اگر برای دفاع از ظلمی که به وی شده،

۱. طوسی، الأمالی، پیشین، ص ۴۷۵، ح ۱۰۳۸.

۲. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران: انتشارات ناصر خسرو، ۱۳۷۲ش، ج ۲، ص ۱۸۵۰.

۳. ابن سعد، الطبقات الکبری، پیشین، ج ۸، ص ۸۹.

۴. طبرسی، مجمع البیان، پیشین، ج ۱۰، ص ۴۷۲.

۵. ابن سعد، الطبقات الکبری، پیشین، ج ۸، ص ۱۰۷.

تلاش نماید و نتواند به حق خود برسد، دچار ناراحتی خواهد شد. حال، اگر برای زن یا شوهر، چنین مسأله‌ای پیش آید و او اظهار گلایه و شکوه نماید و با همسر خود درد دل کند و از او انتظار داشته باشد که کمکش کند، همسر باید سعی کند با مهربانی و دل‌جویی و احترام نسبت به طرف مقابل، آن چنان رفتار نماید که از اندوه و ناراحتی او بکاهد.

حضرت زهراء علیها السلام بعد از پدر بزرگوارش وقتی احساس کرد که فدک را به ناحق گرفته‌اند، برای دفاع از حق خویش نزد خلیفه وقت رفت و با وجود استدلال‌های منطقی موفق نشد، حق خود را بستاند و با ناراحتی وارد منزل شد... اما حضرت علی علیه السلام آن چنان با خون‌سردی با حضرت زهراء علیها السلام برخورد نمود که ایشان آرامش پیدا کرد.^۱

علی علیه السلام همواره مواظب بود که از اندوه زهراء علیها السلام که بعد از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله بسیار شده بود، بکاهد.^۲ علی علیه السلام خود در باره چگونگی برخورد با همسرش می‌فرماید: «به خدا سوگند! هرگز کاری نکردم که فاطمه علیها السلام خشمگین شود و او را به هیچ کاری مجبور ننمودم... او نیز هرگز مرا خشمگین نکرد و بر خلاف میل باطنی من قدمی برنداشت.»^۳

۹. عمل به سفارش‌های همسر

هنگامی که حضرت زهراء علیها السلام بیماری شد و زمان رحلتش نزدیک گشت، در خصوص تشییع بدن مطهر و محل دفنش و چگونگی غسل خویش، سفارش‌هایی به شوهرش، علی علیه السلام می‌کند. آن حضرت علیها السلام به شوهرش سفارش کرد که او عهده‌دار مراسم تجهیز و دفن او شود. شبانه او را دفن نماید و محل دفنش را نیز پنهان نگه دارد. علی علیه السلام بر اساس سفارش حضرت زهراء علیها السلام، او را شبانه دفن کرد و قبر او را پنهان نمود.^۴

۱. طبرسی، ابومنصور احمد بن علی بن ابی‌طالب، الإحتجاج، منشورات دار النعمان للطباعة والنشر، ج ۱، ص ۲۸۱-۲۸۲.

۲. مجلسی، بحار الأنوار، پیشین، ج ۴۳، ص ۱۵۷.

۳. «فوالله ما اغضبتها و لا اكرهتها علی امر... و لا اغضبتنی و لا عصت لی أمراً.» (اربلی، علی بن عیسی، كشف الغمة

فی معرفة الائمة، تبریز: مکتبة بنی‌هاشمی، ۱۳۸۱ق، ج ۱، ص ۳۶۳)

۴. همان، ص ۱۷۱.

۱۰. توجه به خواست همسر

از سخنان و رفتار پیشوایان معصوم علیهم السلام استفاده می‌شود که باید به خواست زنان توجه نمود و آن‌چنان با آن‌ها رفتار کرد که نسبت به زندگی دل‌گرم گردند و شادابی بر محیط خانه حاکم شود. از این رو، معصومان علیهم السلام از جمله امام حسین علیه السلام، به خواسته و حس زیبایی دوستی همسرش، توجه خاصی داشت.

امام باقر علیه السلام نقل می‌کند: عده‌ای بر امام حسین علیه السلام وارد شدند. ناگاه فرش‌ها و پشتی‌های فاخر و زیبا را در منزل حضرت مشاهده نمودند. عرض کردند: ای فرزند رسول خدا! ما در منزل شما وسایل و چیزهایی مشاهده می‌کنیم که ناخوشایند ما است. حضرت فرمود: «ما بعد از ازدواج، مهریه همسر خود را پرداخت می‌کنیم و آن‌ها هر چه دوست دارند برای خود خریداری می‌کنند و هیچ یک از وسایلی که مشاهده نمودید، از آن ما نیست.»^۱

رهبران معصوم علیهم السلام به مسأله خواست همسر در زندگی شخصی توجه وافری نموده‌اند؛ به طوری که هرگاه در این باره اختلاف نظری پیش می‌آمد، خواست زن را مقدم می‌داشتند؛ به عنوان نمونه، چنانچه زن و شوهر در تعیین غذایی که می‌خواهند بخورند، اختلاف سلیقه پیدا کنند، رهبران معصوم علیهم السلام دستور داده‌اند که جانب زن رعایت شود و مردی که چنین کند، مؤمن است و بر عکس، مردی که غذای مطابق میل خود را بر زن تحمیل نماید، دچار نوعی نفاق می‌شود. امام صادق علیه السلام از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نقل کرده است: «مؤمن، مطابق خواست و میل خانواده‌اش، غذا می‌خورد و منافق، خانواده‌اش را وادار می‌کند که طبق میل او غذا بخورد.»^۲

۱۱. گذشت در برابر لغزش‌ها

برای افرادی که مدت‌ها با یکدیگر زندگی می‌کنند و در امور بسیاری منافع واحدی دارند، سر زدن لغزش و اشتباه، امری عادی است. بنابراین، لازم است با عفو و گذشت، از خطاها و اشتباهات یکدیگر چشم‌پوشی نمایند و آن‌ها را به رخ طرف مقابل نکشند.

۱. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، پیشین، ج ۶، ص ۴۷۶.

۲. حرّ عاملی، وسائل الشیعة، قم: مؤسسه آل‌البیت(ع)، ج ۱۵، ص ۲۵۰.

زن و شوهر در برابر کلمات تند و خشنی که برای هر کدام ممکن است پیش آید، باید با متانت و سعه صدر با آن روبه‌رو شوند و با گفتن چند کلمه محبت‌آمیز، در خارج نمودن طرف مقابل از حالت ناراحتی بکوشند.

در سیره معصومین علیهم‌السلام می‌خوانیم در مواردی با وجود این‌که اشتباه و خطا از جانب زن بوده و او مایه آزار بوده، ولی امام معصوم علیه‌السلام، گذشت کرده و آن را نادیده می‌گرفته است. اسحاق بن عمار گوید: به امام صادق علیه‌السلام عرض کردم: حق زن بر مرد چیست که با انجام آن‌ها انسان، نیکوکار محسوب شود؟ امام علیه‌السلام فرمود: وسایل خوراک و پوشاک او را فراهم نماید و اگر خطایی از او سر زد، از او بگذرد. سپس فرمود: پدرم، امام باقر علیه‌السلام، همسری داشت که او را اذیت می‌کرد؛ ولی پدرم او را مورد عفو و بخشش قرار می‌داد.^۱

۱۲. آراستن برای همسر

اسلام، دین فطرت است و چنین دینی باید به احساسات و عواطف افراد جامعه توجه نماید. سفارش شده که زن و شوهر خود را برای یکدیگر بیارایند و ظاهر خویش را جذاب و دوست‌داشتنی نمایند. این عمل، علاوه بر این‌که احترام به خواست دیگری است، عفت و پاکدامنی را نیز در پی دارد.

ائمه علیهم‌السلام نیز به این مطلب توجه خاصی داشتند و خویشتن را برای همسران‌شان آراسته و مرتب می‌نمودند، لباس مناسب می‌پوشیدند و موهای خود را رنگ می‌زدند. یکی از دوستان امام باقر علیه‌السلام به نام حکم بن عتبه می‌گوید: در خانه‌ای زیبا و آراسته بر حضرت وارد شدم. لباس زیبا و رنگینی پوشیده بود که آثار رنگ لباس بر دوش حضرت دیده می‌شد. خیلی شگفت‌زده شدم. گاهی به خانه نگاه می‌کردم، گاهی به وضع لباس حضرت. امام علیه‌السلام فرمود: این حالت چطور است؟ عرض کردم: چه بگویم از این لباسی که به تن کرده‌اید؟ این لباس، مربوط به افراد نوجوان است. فرمود: ای حکم! «چه کسی زینت‌ها و چیزهای پاکیزه‌ای را که خداوند برای بندگانش آفریده

۱. همان، ج ۵، ص ۵۱۰؛ همان، ج ۱۴، ص ۱۲۱؛ شیخ صدوق، من لا یحضره الفقیه، پیشین، ج ۳، ص ۴۴۱.

است، حرام کرده؟» این‌ها از چیزهایی است که خداوند برای بندگانش آفریده است؛ اما این خانه که مشاهده می‌کنی، مربوط به همسر من است و من تازه ازدواج کرده‌ام.^۱ حسن زیات بصری نقل می‌کند: با یکی از دوستانم خدمت امام باقر علیه‌السلام رسیدیم. او را در خانه‌ای زیبا با لباس قشنگ، در حالی که سرمه به چشم کشیده بود، دیدیم. سؤال هایی از حضرت نمودیم. چون آن حضرت متوجه شد که ما از وضع لباس و خانه ایشان شگفت‌زده شدیم، فرمود: فردا با دوست نزد من بیا. همان طور که حضرت فرموده بود، روز بعد، در منزلی که معمولاً آن‌جا تشریف داشت، خدمت حضرت رسیدیم. مشاهده کردیم که در خانه جز حصیر چیزی نیست و حضرت لباس زبر و خشن به تن دارد. حضرت به دوستم فرمود: دیروز شما پیش من آمدید، در حالی که من در خانه‌ای بودم که مربوط به همسر من می‌باشد و آن وسایل موجود در خانه، متعلق به او است. او خود را آرایش کرده بود که من هم خود را برای او آراسته و مزین نمایم. سپس به او فرمود: شبهه‌ای در ذهنت ایجاد نشود. عرض کرد: به خدا سوگند برایم شبهه‌ای ایجاد شد؛ ولی الآن متوجه شدم حقیقت آن است که شما فرمودید و خداوند شبهه را از قلبم بیرون نمود.^۲

حسن بن جهم، از دوستان حضرت موسی بن جعفر علیه‌السلام می‌گوید: آن حضرت را دیدم که موهای خود را خضاب کرده است. گفتم: فدایت شوم، آیا شما هم خضاب می‌کنید؟ فرمود: آری، اصلاح و مرتب بودن وضع، بر عفت زنان می‌افزاید. زنانی بودند که پاکدامنی را رها کردند؛ از آن جهت که شوهران‌شان اصلاح و مرتب بودن خود را رها کردند. سپس فرمود: دوست داری همسرت را در حالی همانند حال خودت که خود را آراسته نموده‌ای، ببینی؟ گفتم: نه. فرمود: او نیز، چنین است. آن‌گاه فرمود: نظافت و استعمال بوی خوش و اصلاح مو، از اخلاق پیامبران است.^۳

۱. کلینی، الکافی، پیشین، ج ۶، ص ۴۴۶.

۲. همان، ص ۴۴۸.

۳. حرّ عاملی، وسائل الشیعة، پیشین، ج ۱۴، ص ۱۸۳؛ کلینی، الکافی، پیشین، ج ۵، ص ۵۶۷.

امید است، مردان مسلمان از روش و سخنان پیشوایان معصوم علیهم‌السلام درس گرفته، نسبت به همسران خود، آن‌چنان رفتار کنند که اسلام و عقل فرمان می‌دهد و همسر را به عنوان شریکی عزیز و دوستی ارجمند، بلکه بخشی از جسم و جان خود به شمار آورند. مقام و جایگاه او را به شایستگی پاس بدارند و با او آن‌گونه رفتار نمایند که دوست دارند با آنان رفتار شود.